

David Harvey

Yeni Emperyalizm

Türkçesi: A. Nüvit Bingöl

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	7
1. BÖLÜM	
Her Şey Petrolle İlgili	9
2. BÖLÜM	
Amerika'nın Gücü Nasıl Büyüdü.....	31
3. BÖLÜM	
Sermaye Bağımlılığı	81
4. BÖLÜM	
Mülksüzleştirme Yoluyla Birikim	123
5. BÖLÜM	
Baskıya Razi Olma	161
Ek Okuma Listesi	185
Kaynakça	187

1. BÖLÜM

Her Şey Petrolle İlgili

Amacım global kapitalizmin mevcut durumuna ve bu kapitalizmde ‘yeni’ bir emperyalizmin oynuyor olabileceği role, *longue durée** perspektifinden ve tarihsel-coğrafi materyalizm olarak adlandırdığım mercek üzerinden bakmak. Yüzeydeki tüm çalkantılar ve dalgalanmalar altında vuku bulan daha derin dönüşümlerden bazılarını su yüzüne çıkarmaya ve böylelikle mevcut durumumuza en iyi şekilde nasıl yorumlayabileceğimiz ve bu duruma nasıl tepki verebileceğimiz konusunda bir tartışma alanı açmaya çalışıyorum.

Her birimizin fiili olarak deneyimleyebileceği en uzun süre elbette bir ömürdür. Dünyaya dair ilk kavrayışlarım İkinci Dünya Savaşı sırasında ve hemen sonrasında oluşmuştu. O dönemde Britanya İmparatorluğu’nun hâlâ bir önemi ve anlamı vardı. Dünya haritası üzerindeki birçok yer, güneşin asla batmadığı bir imparatorluğun kırmızı rengiyle işaretli olduğu için dünya önümde açık görünüyordu. Mülkiyet hakkına dair başka bir kanıt ihtiyacım olsa pul koleksiyonuma bakmam yetiyordu – Hindistan, Saravak, Rodezya, Nyasaland, Nijerya, Seylan, Jamaika’dan gelen pulların üzerinde Britanya hükümdarının başı vardı... Fakat kısa zaman içinde Britanya’nın iktidarının düşüşte olduğunu kabullenmem

* Fransız Annales Okulu’nun tarih çalışmalarında, olayların gerisinde uzun dönem tarihsel yapılara öncelik veren tarihyazımı yaklaşımını ifade eden kavram. (ç.n.)

gerekmişti. İmparatorluk ürkütücü bir hızla parçalanıyordu. Britanya global iktidarı ABD'ye teslim etmişti ve sömürgecilik hızla son bulurken dünya haritasının rengi değişiyordu. Hindistan'ın bağımsızlığının travmatik yankıları 1947'deki bölünme sonun başlangıcının işaretiydi. İlk başta bu travmanın, 'makul' ve 'adil' Britanya egemenliğinin yerine irrasyonel yerel tutkular ve kadim önyargılar hâkim kılındığında yaşanacak gelişmelerin tipik bir örneği olduğuna inandırılmıştım (Britanya'yla sınırlanmamış ve şu anda da sınırlı olmayan dünyayı anlamak için fevkalade uzun ömürlü olmuş bir çerçeydi bu). Fakat sömürgeciliği bitirme mücadeleleri hiddetlendikçe imparatorluk egemenliğinin daha çirkin ve alçak yüzü göze çarpmaya başlamıştı. İngiliz ve Fransızların 1956 yılında Süveyş Kanalı'nı alma girişiminde benim için ve benim neslimden birçok başkası için bu çirkinlik doruğa ulaşmıştı. Bu vakada, Batılılara göre en az Saddam Hüseyin'in günümüzde yansıtıldığı kadar 'kötü' ve tehditkâr olan bir Arap liderini, Nasır'ı devirmek amacıyla savaşa başvurduğu için Britanya ve Fransa'yı azarlayan Amerika Birleşik Devletleri olmuştu. Eisenhower barışçıl çevreleme politikasını savaşa yeğlemişti; ayrıca liderlik bakımından Britanya ve Fransa'nın global itibarı aniden dibi bulurken ABD'nin itibarının yükseldiğini söylemek gayet yerinde olur. Britanya emperyalizminin, Süveyş olayı sonrasında hızla solan apaçık şekilde çıkarıcı ve kalles çehresini inkâr etmem artık mümkün değildi.

1960'ların başında Bronx'tan Oxford'a gelen genç bir öğrenci için meseleler çok farklı görünüyordu. Marshall Berman "Genelde içinde uyunmuş gibi görünen smokinleriyle hımbıl hımbıl yürüyen, *Brideshead'e Son Gidiş* romanından fırlamış figüranlar gibi duran, babaları Britanya İmparatorluğu ve dünyanın sahibiyken ot gibi büyüyen ruhsuz genç erkekler"e nasıl katlanamadığını kaydetmiştir: "Ya da en azından babaları dünyanın sahibiymiş gibi davranıyorlardı. Bunların ne kadarının aslında rol kesmek olduğunu biliyordum: İmparatorluk *sizlere ömürdü*; imparatorluğun yönetici

sınıfının çocukları her geçen yıl daha da deęersizleŐen vakıf fonlarıyla yaŐamını sürdürüyor ve iflasa doğru giden Őirketleri miras alıyordu... en azından ben dünyada ykseldiğimi biliyordum.”¹ Amerika manzarasını darmadağın eden tüm o baŐarisız ‘dot.com’ Őirketleri, muhasebecilik skandalları, borsalarda herkesin emeklilik aylığının büyük bir kısmını yok eden feci düŐüŐ, beklenmedik ve saldırgan hak iddialarıyla birlikte Berman’ın Şimdi nasıl hissettiğini merak ediyorum. Bu iddiaların en iyi örneğini *New York Times* dergisinin 5 Ocak 2003 tarihli kapağında görmek mümkün: “Amerikan İmparatorluğu: AlıŐsanız İyi Olur.”² Bir imparatorluk geçip giderken dünyanın bilincine varmak ve bir diğerinin resmi doğumuna dair böyle uluorta duyurular yapıldığı anda emeklilik yaŐına varmak benim için tuhaftan da öte bir his.

New York Times’taki makalenin yazarı Michael Ignatieff “Amerika’nın teröre karşı topyekun savaŐının bir emperyalizm alıŐtırması” olduğuna dair eski bir beyanı (28 Temmuz 2002 tarihli *New York Times* dergisi) coŐkuyla tekrarlıyor: “Bu, ülkelerini bir imparatorluk olarak görmek istemeyen Amerikalıları Çok edebilir. Fakat Amerika’nın yerkürenin her bir yanında bulunan asker, casus ve özel kuvvet ordularını başka ne olarak adlandırabilirsiniz ki?” Ignatieff ABD’nin artık ‘hafif’ imparatorluğu tercih edemeyeceğini veya bu iŐi ucuza yapmayı bekleyemeyeceğini ileri sürer. Büyük dönüŐümsel hedefleri gerçekleŐtirmek için daha ciddi ve kalıcı bir rol üstlenmeye, uzun süre bulunduğu yerde kalmaya hazır olmalıdır. Böylesi bir anaakım yayının Amerikan İmparatorluğu fikrini bu kadar ön plana çıkarması manidar. Üstelik Ignatieff bu savlarda yalnız da değil. *Wall Street Journal*’de bir editör olan Max Boot “bir parça ABD emperyalizminin terrisme en iyi yanıt” olabileceğini

- 1 M. Herman, ‘Justice/Just Us: Rap and Social Justice in America’, A. Merrifield ve E. Swyngedouw (ed.), *The Urbanization of Injustice* içinde (New York: New York University Press, 1997), 148.
- 2 M. Ignatieff, ‘The Burden’, *New York Times*, 5 Ocak 2003, Sunday Magazine, s. 22-54, tekrar basım ‘Empire Lite’, *Prospect* içinde (Őubat 2003), 36-43. Ayrıca bkz. a.y., ‘How to Keep Afghanistan from Falling Apart: The Case for a Committed American Imperialism’, *New York Times*, 26 Temmuz 2002, Sunday Magazine, s. 26-58.

söyler. Boot'a göre Amerika daha da yayılmalıdır: "Bugün Afganistan ve diğer sorunlu ülkeler, zamanında potur ve güneş kaskları içinde kendine güvenen İngilizlerin sağladığı türde bir aydınlanmış yabancı idaresine büyük bir gereksinim duymaktadır." İhtişamlı imparatorluk gelenekleri özlemle betimlenen Britanyalılar da furyaya katılır. Muhafazakâr tarihçi Niall Ferguson (televizyon dizisi ve diziye eşlik eden kitabı, katıksız bir vatanperverlikle, yalnızca Britanya'nın imparatorluk kurucularının kahramanca amellerini değil, aynı zamanda bu imparatorluğun güya dünyaya sağladığı barış, refah ve esenliği de belgeler) ABD'nin kararlılığını pekiştirmesi, parayı sökülmesi ve "gayriresmi imparatorluktan resmi imparatorluğa geçişi gerçekleştirmesi" gerektiğini salık verir. Birçoğuna göre "yeni bir emperyalizm" zaten yürürlüktedir, fakat dünyaya 19. yüzyılın son yarısında Britanya Barışı'nın sağladığı faydaları verebilecek bir Amerikan Barışı kurulacaksa eğer, bu emperyalizm daha açık bir tanınmaya ve daha katı bir adanmışlığa gereksinim duymaktadır.³

Her ne kadar West Point'te* yaptığı bir konuşmada "Amerika'nın genişleteceği bir imparatorluğu veya kuracağı bir Ütopya yok" demiş olsa da bu, Başkan Bush'un kendini adamak istediği bir taahhüt gibi görünüyor. New York Times'taki serbest kürsü köşesinde 11 Eylül'ün yıldönümünde kaleme aldığı bir yazıda bu trajedinin Amerika'nın dünyadaki rolünü netleştirdiğini ve büyük fırsatlar yarattığını yazmıştı. "Birçok ulusta ilerleme ve özgürlüğün yeşerebileceği uluslararası bir düzen ve açıklık atmosferi oluşturmak için benzersiz gücümüzü ve etkimizi kullanacağız. Özgürlüğün arttığı barışçıl bir dünya Amerika'nın uzun vadeli çıkarlarıyla uyumludur, ebedi Amerikan ideallerini yansıtır ve Amerika'nın müttefiklerini birleştirir..." Savaşa girmeye hazırlanırken "Baskı,

3 Bu alıntının birçoğunun bir araya getirildiği derleme için bkz. B. Bowden, 'Reinventing Imperialism in the Wake of September 11', *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 1/2 (Yaz 2002). Çevrimiçi erişim için bkz. <<http://alternatives.journal.fatih.edu.tr/Bowden.htm>>.

* West Point'teki ABD Askeri Akademisi. (ç.n.)

kin ve yoksulluğun yerini demokrasi, kalkınma, serbest pazar ve serbest ticaret umudunun aldığı adil bir barış istiyoruz” diye yazar. Serbest pazar ve ticaret “toplumları yoksulluktan kurtarma güçlerini” kanıtlamışlardır. ABD “itidal, hoşgörü ve pazarlık konusu olamayacak insanlık onuru taleplerini –hukukun üstünlüğü, devlet iktidarının kısıtlanması ve kadın haklarına, özel mülkiyete, konuşma özgürlüğüne ve adalet eşitliğine saygı– tesis edecektir.” “Bugün,” diye sonlandırıyordu Bush sözlerini, “insanlık tüm eski düşmanları karşısında özgürlüğün zaferini sunma fırsatını elinde tutuyor. ABD bu muazzam görevin önderliğini yapma sorumluluğunu memnuniyetle kabul etmektedir.” Aynı dil kısa bir süre sonra yayımlanan Ulusal Savunma Stratejisi belgelerinin önsözünde de belirmişti.⁴ Bu, resmi bir imparatorluk ilanı sayılmasa da kesinlikle emperyal niyetlerle yüklü bir beyandır.

Roma, Osmanlı, Çin, Rusya, Sovyet, Avusturya-Macaristan, Napolyon, Britanya, Fransız, vb. bir sürü farklı türde imparatorluklar geldi geçti. Bu karma gruba bakarak, bir imparatorluğun nasıl yorumlanması, idare edilmesi ve fiilen inşa edilmesi gerektiğine dair büyük bir hareket alanı olduğu sonucunu kolaylıkla çıkarabiliriz. Farklı ve bazen rakip imparatorluk anlayışları aynı uzamda bile benimsenebilirler. Çin İmparatorluğu okyanuslarda keşiflerle güçlü bir yayılmacı safhadan geçtikten sonra aniden ve gizemli bir şekilde kendi içine çekilmişti. İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana Amerikan emperyalizmi bulanık (çünkü hep tartışılmadan bir kenara bırakılmıştır) bir imparatorluk anlayışından bir başkasına istikrarsız bir şekilde salınıp durmuştur. Oğul Bush Bağdat’a, sonra da belki Tahran’a (yönetimdeki şahinlerin bir kısmına göre “gerçek erkekler”in ait olduğu yer) ilerleme isteğiyle Napolyonvari bir dürtüyü ele verirken, Clinton’un yaklaşımı (ilginç bir şekilde Bush yönetimi tarafından “kadınsı” olarak adlandırılır) daha çok Osmanlı İmparatorluğu’nun zirve dönemindeki yaklaşımı-

4 G. W. Bush, ‘Securing Freedom’s Triumph’, *New York Times*, 11 Eylül 2002, s. A33. *The National Security Strategy of the United State of America* www.whitehouse.gov/nsc/nss websitesinde bulunabilir. Ignatieff, ‘The Burden’, argümanını Bush’un West Point konuşmasını tartışarak açar (s. 22).

na benzer. Rubin ve daha sonra Summers'ın komuta ettiği ABD Hazinesi içinde yüksek düzeyde merkezileştirilmiş yumuşak güç kaba güce tercih ediliyordu ve dünyanın geri kalanına hatırı sayılır bir çokkültürlü hoşgörüyü davranılıyordu. Siyaset tek taraflı değil çok taraflı yürütülüyordu. Öte yandan Roosevelt, Truman ve Eisenhower'dan Nixon'a kadar Amerikan emperyal iktidarının inşası her şeyden çok Sovyetlerin bağımlı uydu devlet anlayışını yansıtıyordu; bunun tek istisnası, Macaristan veya Polonya'dan farklı olarak, ABD'nin siyasi ve askeri isteklerine itaat ettiği süreçte kendi ekonomisini geliştirmekte serbest bırakılan Japonya'ydı. Ignatieff'in ileri sürdüğüne göre mevcut Amerikan imparatorluğu (Britanyalıların iddia etmeyi sevdiği gibi) bir dalgınlıkla değil, bir inkâr haliyle elde edilmişti: ABD'nin emperyal hareketlerinden emperyal hareketler olarak söz edilmezdi, ayrıca bunların ülke içinde bir soruna yol açmalarına izin verilmezdi. Katı, uzun vadeli bir adanmışlık gerektiren bir imparatorluk yerine "hafif" imparatorluğu üreten işte buydu.⁵

"Geleneksel sol" olarak adlandırılabilir grup, ABD'nin en az bir asır veya daha fazla bir süredir emperyal bir güç olduğunu savunan birçok insan vardır. Amerikan emperyalizmine dair, özellikle de ABD'nin Latin Amerika, Güneydoğu Asya'daki rolüne odaklanan geniş analizler daha 1960'larda mevcuttu. O dönem yeni çıkmış bağımlılık teorisyenleriyle (Frank gibi) Hobson, Hilferding, Lenin, Luxemburg ve diğer yüzyıl-başı teorisyenlerinin sözüne inanmaya daha meyilli olanlar arasında önemli tartışmalar vardı. Mao ise kuşkusuz ABD emperyalizminin mücadele edilmesi gereken temel çelişki olduğunu düşünüyordu. Fakat Hardt ve Negri'nin *İmparatorluk* kitabının 2000 yılında yayımlanması ve kitabı çevreleyen ihtilaf geleneksel tartışmalara meydan okudu ve birçok yeni, postmodern niteliğe sahip merkezi olmayan bir imparatorluk ya-

5 M. W. Doyle, *Empires* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1986), imparatorluklara dair ilginç bir karşılaştırmalı inceleme sağlar. ABD vakası için ayrıca bkz. W. A. Williams, *Empire as a Way of Life* (New York: Oxford University Press, 1980).

pılanmasıyla ilintili olarak, sol muhalefet üzerine tekrar düşünülmesi gerektiğini öne sürdü. Bu düşünüş tarzına karşı eleştirel olsa da, soldaki birçok başkası globalleşme kuvvetlerinin (bunlar nasıl yorumlanırsa yorumlansın) yeni bir analiz çerçevesi gerektiren yeni bir durum yarattığını kabul etmeye başlamıştı.⁶ Dolayısıyla sağcıların ve liberal görüşlülerin imparatorluk ve emperyalizmi açıkça kabul etmesi, uzun zamandır bilinen durumun memnuniyetle tasdik edilmesi anlamına geliyordu. Fakat bu, emperyalizmin şimdi daha farklı bir cazibeyle sarmalanmış olabileceğine de işaret ediyordu. Tüm bunların imparatorluk ve emperyalizm meselelerini siyasi yelpazede açık tartışma konularına dönüştürmek gibi etkileri oldu (Hardt ve Negri'nin çalışmasının anaakım medyada dikkat çekmiş olması kayda değerdir). Gelgelelim bu da başka bir soruyu getirir: Tüm bunlarda, şayet varsa, yeni olan ne?

Bu soruya ilk önce güncel olayları inceleyerek yaklaşıyorum. Britanya, İspanya ve Avustralya tarafından desteklenen ve birçok başka devletin onayını alan ABD Irak'la bir savaşa girdi. Fakat bunu başta Fransa ve Almanya olmak üzere birçok geleneksel müttefikinden ve ayrıca başta Rusya ve Çin olmak üzere ezeli hasımlarından gelen sert muhalefetle kuşatılmış halde yaptı. Dünyanın dört bir yanında halklar savaş karşısında seferber oldu; ayrıca Bush yönetiminin böyle bir davranış biçiminde takıntılı hale gelmesi birçok insanda şaşkınlık hissi yarattı. Eldeki bulgular derinlerde başka bir şeyin söz konusu olduğunu akla getiriyor. Fakat ne olduğunu görmek güç. Daha derindeki bu anlamların, yanlış yönlendirici retorik ve yanlış bilgilendirmelerden oluşan akla hayale sığmaz yüzeysel köpük tabakasının altından kazılıp çıkarılması gerekiyor.

6 Solda "yeni emperyalizm" konusunu açanlar L. Panitch, 'The New Imperial State', *New Left Review*, 11/1 (2000), 5-20; ayrıca bkz. P. Gowan, L. Panitch ve M. Shaw, 'The State, Globalization and the New Imperialism: A Round Table Discussion', *Historical Materialism*, 9 (2001), 3-38. Diğer ilgili yorumlar için bkz. J. Petras ve H. Veltmeyer, *Globalization Unmasked: Imperialism in the 21st Century* (Londra: Zed Books, 2001); R. Went, 'Globalization in the Perspective of Imperialism', *Science and Society*, 66/4 (2002-3), 473-97; S. Amin, 'Imperialism and Globalization', *Monthly Review* (Haziran 2001), 1-10; ve M. Hardt ve A. Negri, *Empire* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2000).